

بررسی شاخص‌های شکل‌گیری شهر خلاق (مطالعه موردی: کلانشهر تبریز)

ناصر اقبالی

دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

بشیر بیک بابایی^۱

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملکان، ملکان، ایران

ولی عبدالمهی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند، مرند، ایران

محمد حسین زاده

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند، مرند، ایران

هوشنگ هندی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۱۱/۲۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۹/۰۴

چکیده

شهرهای خلاق به عنوان مراکز نوآوری، خلاقیت و تبدیل ایده به ثروت، قلمداد می‌گردند. از آن جا که ایده و نوآوری عناصر اصلی رقابتی در عصر جهانی شدن، هستند؛ داشتن شهر خلاق، آرزوی هر جامعه‌ای است. اما، به واقع شهر خلاق چگونه شهری است و چه ویژگی‌ها و شاخص‌هایی دارد؟ شرایط لازم برای این که شهری خلاق باشد چیست؟ چگونه خلاقیت شهروندان باعث توسعه می‌گردد؟ این تحقیق با بررسی تحلیلی موضوع سعی در پاسخ دادن به سئوال‌های مذکور دارد. روش تحقیق پژوهش مورد نظر توصیفی - تحلیلی با رویکرد کیفی بوده و هدف مقاله حاضر دستیابی به پاسخ سئوال‌های پژوهش یعنی، یافتن شرایط لازم برای شهرهای خلاق و راهبردهای آن می‌باشد. اساس اقتصادی شهرهای خلاق بر پایه فرهنگ و منابع فرهنگی است و از مفاهیمی چون صنایع فرهنگی، صنایع خلاق و اقتصاد خلاق سخن به میان می‌آید. جذب و پرورش استعدادها و ایده‌ها نیازمند محیطی متنوع پذیر، بردبار و باز است. اگر شهری موفق به جذب افراد خلاق و به کارگیری آن‌ها در مدیریت، اقتصاد و صنایع فرهنگی باشد می‌تواند در صحنه رقابت و توسعه اقتصادی نیز موفق عمل نماید. در این میان کلانشهر تبریز، نقش و جایگاهی ویژه در عرصه ملی و بعضاً بین‌المللی ایفا می‌نماید و سهم عمده‌ای در بروز فعالیت‌های نوآورانه و عرصه اقتصاد خلاق دارد و به لحاظ دارا بودن پیشینه تاریخی و فرهنگی، وجود آثار تاریخی - مذهبی در سطح شهر و دارا بودن امکانات و پتانسیل‌های زیست‌محیطی جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی، اولین بودن این شهر در تمام زمینه‌ها، توسعه مناطق آزاد و صنعتی، طرح ساختاری مناسب اقتصادی و سابقه اقتصادی مطلوب، زیرساخت‌های حمل‌ونقل عمومی و خصوصی، داشتن ارتباط با سایر نقاط جهان از طریق ارتباط از راه دور و دیگر ارتباطات، قابلیت تبدیل شدن به یک شهر خلاق را دارد.

واژگان کلیدی: خلاقیت، شهر خلاق، فرهنگ و هنر، تبریز، توسعه

- مقدمه

در طول تاریخ آنچه موجب برداشتن گام‌های بلند به سوی کامیابی و تغییرات مثبت در شیوه زیست انسان‌ها شده، برگرفته از اندیشه یا نوعی تکامل یافته بوده است. لذا از دهه ۱۹۸۰ توسعه فرهنگی - محلی، به مهم‌ترین بخش از دستور کار شهرها و مناطق کشورهای توسعه یافته دنیا تبدیل شد. برنامه‌ریزی فرهنگی شهرمحور به‌عنوان مهم‌ترین خط مشی نوآوری فرهنگی محلی سال‌های اخیر پدیدار و واژه «شهر خلاق» Creative City به یک موتور محرک مدنی تبدیل شد. بی تردید محیط شهری موفق محیطی است که استعدادها را پرورش داده و جذب می‌کند؛ شهری که مولد تحقیق و پژوهش بوده و قادر است بخش‌های جدیدی را به ابعاد اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی مدیریتی شهر بیفزاید و فرصت‌های جدیدی را بدین شکل برای شهرها در مقیاس ملی و فراملی ایجاد کند. خلاقیت در شهر باعث رهایی از بن‌بست‌های مدیریتی و کالبدی و پیاده‌سازی دو اصل مشارکت و کارآیی که از شاخص‌های اصلی در حوزه حکمروایی شهری می‌باشد، می‌گردد. همچنین، ایده شهر خلاق برای مدیران، برنامه‌ریزان و شهرسازان باعث گسترش افق دید و تحلیل راهکار در مواجهه با مسائل شهر می‌شود و به تنوع علایق و عقاید در پهنه شهر احترام می‌گذارد. در نهایت شهر خلاق باعث ساری و جاری شدن تفکرات شهروندان برای بهتر شدن محیط زندگی و ارتقاء کیفیت زندگی آنان می‌گردد. برای شناخت شهر خلاق ابتدا باید مفاهیم، ارکان و شاخص‌ها و راهبردهای شهر خلاق و شرایط لازم برای رسیدن به شهر خلاق مشخص گردد. در این مقاله سعی بر آن است که به این موضوعات پرداخته شود.

شهرها همواره مکانی برای ابداع نوآوری و خلاقیت هستند. چنانچه «مامفورد» معتقد است در شهر روابط اولیه زیادی وجود دارد که منجر به نوآوری اجتماعی و خلاقیت در زندگی شهری می‌شود. از نظر وی شهر، محل تجلی شدن است که طی قرن‌ها، نوآوری‌های زیادی را پدید آورده است. حال ما برای داشتن شهر خلاق نیازمند بستری هستیم تا از طریق آن، شهروندان بتوانند شهر خلاق را شکل دهند. این بستر همان فضاهای عمومی در شهر است که شهروندان از طریق حضور در آن‌ها می‌توانند ظرفیت‌های بالقوه خلاقیت خود را به ظرفیت‌های بالفعل تبدیل کنند.

مزیت‌های رقابتی در هر مکان و هر شهری مستقر نمی‌شود و باید شرایطی برای آنان فراهم شود (Musterd, 2010: 2). در واقع، متخصصین، هنرمندان، محققان و... در شهرهایی که محیط‌هایی دلچسب از نظر فرهنگی، اجتماعی، نهادی و اقتصادی داشته باشد، ساکن می‌شوند (Ghorbani, et. al. 2012: 2).

در شهر خلاق، گرچه هنرمندان و فعالان در اقتصاد خلاق نقش مهمی را ایفا می‌کنند، اما تنها منشأ خلاقیت محسوب نمی‌شوند. خلاقیت می‌تواند از هر منبع و از سوی هر شخصی (که به مسائل به شکل مبتکرانه پرداخته است) باشد؛ مددکار، تاجر، دانشمند، مهندس، مدیر اجرایی و یا کارمند دولت. این دیدگاه از نهادینه شده فرهنگ خلاقیت در چگونگی عملکرد ذی‌نفعان شهری دفاع می‌کند. به این ترتیب با تشویق قانونی کردن استفاده از خلاقیت و تصور در عرصه‌های عمومی، خصوصی و اجتماع محلی، بانک ایده‌های ممکن و راه‌حل‌های بالقوه برای هر مشکل شهری گسترده‌تر و پربارتر خواهد شد (Shahabiyan & Rahgozar, 2011: 34).

گاهی اوقات شهروندان می‌توانند شاهد رشد سریع یک شهر و حرکت به سوی پراکندگی شهری باشند که بسیاری از ویژگی‌های اصلی خود را در بین حومه‌های جدید از دست می‌دهند به گونه‌ای که هزینه‌های زندگی افزایش پیدا

می‌کند. در این زمان مدیران شهری اقداماتی نظیر اجرای برنامه‌های مؤثر کاربری زمین، منطقه‌بندی و استفاده مجدد از زمین‌های رها شده در مرکز شهر، جهت رسیدگی به این مشکلات انجام می‌دهند (Florida, 2004:25). اما این برنامه‌ها به‌طور گسترده منجر به درهم آمیختگی و افزایش تراکم و گسترش عمودی شهرها به‌ویژه در مراکز شهری می‌شود و مراکز شهری حس مکانی خود را از دست می‌دهند (McCann, 2007:188). هرچند این روند منجر به گسترش مراکز علمی، فناوری، نوآوری و نهایتاً گسترش سرمایه‌های انسانی خلاق می‌گردد، اما تا زمانی که این چنین توسعه‌ای بر مبنای نظری سنتی شکل بگیرد، پیامدهایی چون افزایش بیکاری، افزایش نابرابری فضایی در داخل شهر و بدتر شدن شکاف اجتماعی و اقتصادی را به دنبال دارند (Zimmerman, 2008: 230-242). در این راستا، حرکت به سوی تحقق و ایجاد شهرهای خلاق راهکار اساسی برای حل این گونه بحران‌ها می‌باشد. در این گونه شهرها با تأکید بر نخبگان و متخصصین برنامه‌ریزی شهری، مدیریت شهری، شهرسازان و سایر علوم مربوطه، شهرها تبدیل به مکان جذاب برای مطالعه، محل کار و حفظ نخبگان شهر می‌گردد و با بهبود کیفیت دانشگاه‌ها و مراکز علمی، کیفیت کار، کیفیت زندگی، سطح تحمل و شیوه زندگی می‌توان در این مسیر حرکت کرد (Healey, 2004:95). در این مقاله سعی بر آن است ویژگی‌ها و ابعاد این شهرها که تحت عنوان "شهرهای خلاق" در علوم شهری، اقتصادی و اجتماعی است، مورد بحث قرار گیرد. یونسکو نیز جهت حفظ تنوع فرهنگی سعی در شناسایی این شهرها دارد.

در رویکردهای نوین به شهر، شهر خلاق به‌عنوان یک روش راهبردی در عرصه تفکر، برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های شهری مطرح شده است. با توجه به تغییرات بسیار عمیقی که در محیط شهر در حال وقوع است، خلاقیت مسئولین، صاحبان مشاغل و ساکنین شهر، یک عامل حیاتی در حل بسیاری از مسائل شهر به شمار می‌رود. از سوی دیگر با روند جهانی شدن و به وجود آمدن فرهنگی واحد و تضعیف فرهنگ بومی ملل نیاز به تنوع فرهنگی به شدت احساس می‌گردد. شهرهای خلاق همان‌گونه که در این تحقیق بدان پرداخته خواهد شد- پاسخی به نیازهای استفاده از ایده و خلاقیت ساکنین برای توسعه در ابعاد مختلف و توجه به فرهنگ و توسعه فرهنگی می‌باشد. این در حالی است که تحقیق در حوزه شهرهای خلاق هنوز در کشور ما به شکلی جدی و گسترده مورد توجه پژوهشگران قرار نگرفته است و می‌طلبد که تحقیقات متنوعی در زمینه شهرهای خلاق صورت گیرد.

در تحول اقتصادهای دانش محور، شهرها و مقوله مدیریت شهری، نقش کلیدی را به خصوص در دو دهه گذشته ایفا کرده‌اند. بنابراین در راستای تداوم و افزایش سرعت پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیک شگرفی که کشور ما در سال‌های اخیر داشته است، لزوم توسعه شهرهای فعلی ایران علی‌الخصوص کلانشهرها با تأکید بر شهرهای خلاق امری ضروری و حیاتی است. کلانشهر تبریز شهری پویا، زنده و مردم‌محور است و دارای تنوع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، شهری، تاریخی و علمی است. بنابراین پتانسیل حرکت به سمت شهر خلاق را دارد ولی هنوز با شهر خلاق فاصله زیادی دارد. این شهر از مشکلات و مسائل عدیده بشمار می‌برد که این مشکلات در حوزه‌های گوناگون اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و... قابل طرح می‌باشد. یکی از مسائل اساسی در حوزه مدیریت شهری تبریز، تأمین مکان و اختصاص منابع لازم برای نخبگان و خلاقان شهر در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، هنری و اجتماعی است جهت ظهور طبقه خلاق در مدیریت شهری برای حل مشکلات شهری و ایجاد شرایط بهینه یک شهر خلاق برای کلانشهر تبریز.

ضمناً سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور، برای سال ۲۰۱۶ کلانشهر تبریز و برای سال ۲۰۱۷ شهر یزد را به‌عنوان خلاق‌ترین شهرهای ایران به سازمان همکاری اسلامی (OIC) معرفی کرده است (Weeknews, 2014).

از جمله اهداف مقاله حاضر شناخت مفاهیم، ابعاد و ویژگی‌های شهر خلاق می‌باشد که در بسیاری از شهرهای جهان توسعه یافته و در حال توسعه مورد استفاده قرار گرفته و نتایج مثبتی را به همراه داشته است. همچنین شرایطی که یک شهر باید داشته باشد تا شهری خلاق قلمداد گردد، مورد بحث قرار گیرد، تا در نهایت ضمن شناختی هرچند اجمالی از ادبیات مفهومی و نظری شهرهای خلاق، راهبردهای و پیشنهادات لازم برای تبدیل کلانشهر تبریز به یک شهر خلاق و کارآفرین ارائه می‌شود. در این راستا، روش پژوهش در این مقاله توصیفی-تحلیلی بوده و روش و ابزار مورد استفاده تحقیق نیز مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی اسناد و مدارک معتبر می‌باشد.

- پیشینه

اگر به اندازه کافی در تکوین نظریه شهر خلاق به عقب برگردیم، به جان راسکین و ویلیام موریس برمی‌خوریم که در عصر ویکتوریای انگلیس در مقابل اقتصادهای سودمندگرا، ایستادگی کردند و اقتصاد هنر را که تأکید بر فعالیت‌های انسانی خلاق داشت، مورد تأکید قرار دادند. برطبق نظر آن‌ها، نه تنها آثار هنرمندان بلکه، کالاهای ارزشمند هم از جنبه کاربردی و هم از جنبه هنری مد نظر بود (Ghorbani & et. al., 2012: 3).

جین جیکبز شهرهای خلاق را شهرهایی می‌داند که در نوآوری و ابتکار صنعتی موفقند. ایشان در کتاب‌های «سیستم‌های بقا» و «ماهیت اقتصادها» بر اهمیت شهرهای خلاق برای توسعه اقتصادی-اجتماعی تأکید می‌ورزد. او عقیده دارد که محیط انسان ساخت می‌تواند شانس‌های خلاقیت شهری را افزایش دهد. برای جیکبز، کلید محیط‌های شهری خلاق، در گرو تنوع هم در زمینه فضایی و هم اجتماعی و اقتصادی است. محلات باید عملکردهای چندگانه‌ای داشته باشند، به‌صورتی که خیابان‌های آن‌ها از فعالیت و جنب و جوش در ساعات مختلف روز پر باشد. جیکبز می‌گوید: در محیط‌های شهری متنوع، کارآفرینان می‌توانند از طریق دسترسی متنوع به دانش و مهارت‌ها به سود برسند (Hospers and van Dalm, 2005: 10).

اولین بار «دبور» در سال ۱۹۶۷ مبحثی با عنوان «شهر تماشایی یا شهر نمایش» مطرح کرد. نظر او ظهور پیش از موعد ایده تلفیق فضای اقتصادی و فرهنگی در مقیاس انسانی - به‌ویژه در موضوعاتی نظیر فضاهای مولد جدید، مجموعه‌های فرهنگی و به نمایش در آوردن محیط‌های بصری می‌باشد در کلانشهرهای اصلی سراسر جهان نیز به چشم می‌خورد (SCOTT, 2006). تئوری شهر خلاق با مطالعات گسترده افرادی چون آندرسون (۱۹۸۵)، مالمبرگ و زندر (۱۹۹۶)، کورترایت (۲۰۰۱) نیز حمایت شد (Songmi, 2005: 19). پیترهال در کتاب‌های خود با عنوان‌های؛ «شهرها در تمدن، فرهنگ، خلاقیت و نظم شهری» (۱۹۹۸) و همچنین کتاب «شهرهای خلاق و توسعه اقتصادی» در سال ۲۰۰۰، راهکارهایی برای خلاقان شهری در شهرها به موضوع شهر خلاق پرداخته‌اند. و لندری (۲۰۰۰) به همراه فرانکو بیانچینی با انتشار کتاب «شهر خلاق»، مفهوم شهرهای خلاق را به‌عنوان عکس‌العملی در مقابل مسائل شهری در مواجهه با بحران شهری بین‌المللی که در مرحله گذار به فراصنعتی و اقتصاد جهانی رخ داده است، در نظر گرفته‌اند (Simeti, 2006: 16).

هاسپرز (۲۰۰۳) مقاله تحت عنوان شهرهای خلاق، مکان‌های پرورش یافته در اقتصاد دانش، به چاپ رسانید در عین حال، اولین کسی که بحث «مناطق و شهرهای خلاق» را مطرح کرد، ریچارد فلوریدا بود. او در سال ۲۰۰۲ اولین کتاب خود را تحت عنوان Creative Class به چاپ رساند و پس از آن در ۲۰۰۵ میلادی کتاب دیگری را برای تقویت موضوعش منتشر کرد. در ۲۰۰۷ میلادی نیز آلن. جی. اسکات در پژوهش خود با عنوان «شهرهای خلاق» مباحثی را در ارتباط با شهرها و مناطق خلاق مطرح نموده و نشان داد که چگونه ساختارهای اقتصادی نوین، گونه‌های خاص از نوآوری‌های اقتصادی و فرهنگی را در شهرهای خلاق نمایان می‌کند (Malekabadi & et. al., 2014: 107).

ریچارد فلوریدا در پایان نامه خود به ظهور طبقه خلاق در شهر می‌پردازد. او در جهت پاسخگویی به این سؤال است که چرا بعضی از نقاط، رشد و رفاه بالایی دارند، در حالی که دیگران با تلاشی که می‌کنند چنین رفاهی را ندارند (Zimmerman, 2008: 232). فرضیه فلوریدا این است که موفقیت اقتصادی یک شهر بر استراتژی‌های توسعه اقتصادی سنتی (مثل استخدام صنعتی، توسعه صادرات، یا توسعه نیروی کار) استوار نیست؛ بلکه بیشتر در گرو جذب استعداد خلاق است (Donegan and Lowe, 2008: 46). از نظر او در اقتصاد جدید، خلاقیت انسانی یک سرمایه بسیار ارزشمند است و همواره گروهی از افراد خلاق، شکل، جهت و جغرافیای توسعه اقتصادی جدید، را تعیین می‌کنند. فلوریدا این گروه را طبقه خلاق (شامل استادان دانشگاه، شاعران، رمان نویسان، هنرمندان، طراحان، متخصصین صنایع دانش بنیان، معماران و اندیشمندان) می‌خواند (Ghorbani & et. al., 2012: 4).

فلوریدا بحث می‌کند که افراد طبقه خلاق، آهن رباهایی هستند که مؤسسات و شرکت‌های متحرک با رشد و فناوری بالا را جذب می‌کنند. فلوریدا در رابطه با جذب این گروه می‌گوید که اگر در مکانی چنین افرادی وجود داشته باشند صنایع با فناوری بالا می‌تواند در آن مکان تحرک ایجاد کنند (Pratt, 2008: 4).

کاستا و همکاران (۲۰۰۷) در پژوهش خود با عنوان «بحث در مورد حکمروایی شهر خلاق: چشم‌اندازهایی برای اقدام عملی» به معرفی شهر خلاق پرداخته‌اند. ایشان معتقدند که پیاده‌سازی پروژه‌های مربوط به شهرهای خلاق در سراسر جهان به حکمروایی شهری تبدیل شده است. مک گراهان و وجان (۲۰۰۷) در مقاله خود تحت عنوان «طرح مجدد طبقه خلاق برای بررسی جریان‌ات رشد در نواحی شهری و روستایی» با الهام از ایده فلوریدا، بر اینکه افراد طبقه خلاق به سمت مناطقی کشیده می‌شوند که از سطح بالایی از کیفیت زندگی برخوردارند، تأکید نمودند. ساساکی (۲۰۰۸) در مطالعه خود با عنوان «توسعه شهرهای خلاق از طریق شبکه» به این نتیجه رسیدند که مهم‌ترین عامل برای ترویج شهرهای خلاق تأسیس برنامه‌های تحقیقی و آموزشی برای توسعه منابع انسانی است (Sasaki, 2008).

از نظر هاوکینز دوره فرا صنعتی و اقتصاد خلاق، گذر از ایده‌ها و اظهار خلاقیت به تولیدات با ارزش تجاری است. اقتصاد خلاق به وسیله مجموعه‌ای از صنایع که تولید کننده و داد و ستد کننده دارایی‌های فکری هستند، مثل صنایع کپی رایت، صنایع انحصاری، صنایع دارای علامت تجاری و صنایع طراحی تعریف می‌شوند. صنایع خلاق شامل تحقیق و توسعه، نشر، نرم افزار، تلویزیون، طراحی، موسیقی، فیلم، اسباب بازی‌ها و بازی‌ها، تبلیغات، معماری، هنرهای اجرایی، مشاغل، بازی‌های ویدئویی، مد، و هنر می‌باشد. مدل هاوکینز برای رشد صنایع اقتصاد خلاق و

واکنش‌های خلاق به این تغییر بر خصیصه‌های انسانی، ایده‌ها، استعداد و یادگیری بیش از تمرکز سنتی بر داده‌ها و سرمایه‌ها برای موفقیت اقتصادی استوار است (Simeti, 2006: 13).

مؤذنی (۱۳۸۹) در رساله دکتری خود به‌عنوان «بررسی بسترهای اجتماعی و فرهنگی شهرهای خلاق و نوآور مطالعه موردی: استان‌های ایران» به معرفی شهرهای خلاق و نوآور و عمده‌ترین جنبه آن یعنی حضور سرمایه انسانی خلاق (طبقه خلاق) و نیز مطالعه برخی بسترها و زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی تأثیرگذار بر ایجاد و ابقای این شهرها و مناطق مورد نظر پرداخته و به این نتیجه رسیدند که در ایران برابری اجتماعی از متغیرهای شهر خلاق، رابطه‌ای مثبت با خلاقیت و نوآوری شهری دارد.

ربانی خوارسگانی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی نقش و تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور مورد مطالعه؛ شهر اصفهان» به بررسی جایگاه تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور پرداخته‌اند. موسوی (۱۳۹۳) در پژوهش خود با عنوان «رتبه‌بندی محلات شهر سردشت از نظر حرکت به سوی خلاقیت با تأکید بر تحقق شهر خلاق با استفاده از تاپسیس و ANP» مؤلفه‌های شهر خلاق در محلات سردشت را بررسی نمود و به این نتیجه رسید که معیار نوآوری بیشترین تأثیر را در حرکت یک محله به سمت محله خلاق در شهر سردشت داشته است. در این میان شاخص‌های تعداد مراکز علم و فن‌آوری و تعداد اختراعات بیشترین نقش را در تحقق شهر خلاق سردشت دارند.

در این تحقیق سعی بر آن است، که به پاسخگویی این سؤالات پرداخته شود که شهرهای خلاق چه ویژگی‌ها و ابعادی دارند؟ شرایط لازم برای این که شهری خلاق باشد، چیست؟ ارکان یک شهر خلاق کدام‌اند؟ شهرهای خلاق چه ویژگی‌ها و ابعادی دارند؟ چه بسترها و زمینه‌هایی در شکل‌گیری رویکرد شهر خلاق مؤثر بوده است؟ در این راستا با مطالعه در تحقیقات انجام شده سعی می‌گردد، ابتدا مفهوم خلاقیت شهری و چرخه ظهور و تبدیل خلاقیت به توسعه شهری، سپس شرایط و راهبردهای لازم برای تبدیل شدن یک شهر خلاق ارائه می‌گردد.

- مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

۱- مفهوم خلاقیت

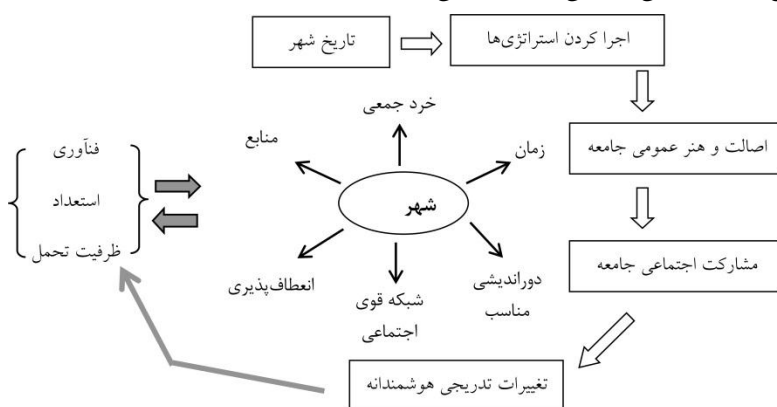
خلاقیت دربردارنده تجربه، ابتکار، ظرفیت بازنویسی قواعد، نامتعارف بودن، نگاهی تازه به مسائل انداختن، تصویرسازی بدیع از سناریوهای ممکن در آینده و راه‌حل‌های محتمل مسائل، کشف نقاط مشترک از میان نقاط افتراق و تفاوت‌ها و داشتن دیدگاهی انعطاف پذیر نسبت به مسائل می‌باشد. خلاقیت ابزاری برای پیشینه کردن امکانات در هر شرایط و افزودن ارزش و معنا به نتیجه اقدام‌های انسانی در هر زمینه‌ای است (Sajadiyan, 2012: 42).

۲- شهر خلاق

اغلب به این مسأله اذعان شده است که خلاقیت و نوآور بودن یک پدیده شهری است. تقریباً "همه تغییرات تکنولوژیکی و سازمانی به لحاظ اقتصادی مهم در حوزه‌های شهر مانند شروع شده و رشد کرده‌اند و جین جاکوب در کتاب مشهورش «اقتصاد شهرها» استدلال می‌کند که حتی کشاورزی در شهرها رشد کرد. تنها در حوزه‌های متراکم از جمعیت که در آن مردم از مکان‌های مختلف و با مهارت‌ها و مشاغل بسیار متفاوت برای تجارت ملاقات

می‌کرده‌اند، احتمال ترکیب نوین وجود داشت، ترکیبی که نهایتاً به انقلاب نوسنگی انجامید. پیتروال در کتاب متنفدش «شهرها در تمدن» استدلال می‌کند که شهرها گهواره‌های خلاقیت هستند (موسوی، ۱۳۹۳: ۲۴). بنابراین شهرها به‌طور فزاینده‌ای از مفاهیم شهر خلاق (Landry, 2008: 35) و طبقه خلاق (Florida, 2002: 46) با تأکید بر اهمیت فرهنگ و هنر در بافت‌های شهر استفاده می‌کنند (Cooke and Lazzeretti, 2008: 65).

فلسفه شهر خلاق آن است که: «در هر شهری همیشه ظرفیتی بسیار بیشتر از آنچه ما در وهله اول تصور می‌کنیم، وجود دارد» اگر بتوانیم شرایطی فراهم کنیم که مردم بتوانند براساس تخیلات بلندپروازانه فکر، برنامه‌ریزی و عمل کنند و فرصت‌های توسعه به‌طور مداوم تکامل یابد، می‌توانیم به تحقق شهر خلاق نزدیک‌تر شویم. این فرصت‌ها می‌توانند در برگیرنده اقدام‌هایی برای تولید ثروت و افزایش بازده اقتصادی، ارتقای زیبایی‌های بصری در محیط شهری یا حل مسائل اجتماعی (از جمله بی‌مسکنی و بدمسکنی) باشند (Saeidi, 2010: 5).

شکل ۱- فرآیند برنامه‌ریزی در راستای تحقق یک شهر خلاق

Source: Mousavi, 2013: 25

درواقع متغیرهای شهر خلاق عبارت است از فناوری، استعداد و سطح تحمل که در بین طبقه خلاق بسیار پراهمیت و بارزتر می‌باشند. اگرچه این سه متغیر به تنهایی منجر به خلاقیت نمی‌شود، ولی آن‌ها به‌عنوان عامل‌های جذب‌کننده و شکل‌دهنده به شهر و قراردهنده آن به سمت شهر خلاق عمل می‌کنند (Florida and Kennedy, 1998: 36). شکل شماره یک فرآیند برنامه‌ریزی در راستای تحقق یک شهر خلاق را به‌طور کامل نمایان می‌کند.

نظریه شهر خلاق، توان بالقوه‌ای را برای تقویت و بازسازی فرهنگ محلی، هویت و کیفیت زندگی ارائه می‌کند (Medeiros, 2005: 15). به زعم مدریوس، دیدگاه و نظریه شهر خلاق پاسخی است به تغییرات اجتماعی که خود وابسته به تغییرات تکنولوژیکی محصولات و افزایش روزافزون اهمیت تبادل اطلاعات در دنیای پست مدرن است. برد فورد (۲۰۰۴ نقل شده در مدریوس، ۲۰۰۵: ۱۵) پیشنهاد می‌کند که شهرهای خلاق با مردمی پویا، باتجربه و خلاقیت و نوآوری جایی که ایده‌ها تقویت شده و مردم در تمام بخش‌های زندگی با هم تلاش می‌کنند تا جامعه خودشان را به مکان‌هایی بهتر برای زندگی، کار و بازی تبدیل کنند.

لندری (۲۰۰۰) بیان می‌کند که نظریه شهر خلاق به سادگی، راه جدید انجام کارها است که مرتبط با مدیران شهری است و دیدگاه‌های بروکراسی و خارج از رده برنامه‌ریزی و توسعه اقتصادی، موانع موجود خلاقیت و نوآوری هستند. مفهوم شهر خلاق به‌صورت متنوع و وسیع به کار برده می‌شود. در یک مفهوم، شهرهای خلاق شهرهایی هستند که قادرند راه حل‌های جدیدی را برای مشکلات روزمره‌شان ارائه دهند. مفهوم دیگر شهرهای خلاق، بر

تولیدات فرهنگی متمرکز است؛ یعنی تولید کالاها و خدمات فرهنگی با فعالیت‌هایی در ارتباط قرار می‌گیرند که مرکز خلاقیت به حساب می‌آیند. مفهوم دیگر بر ظرفیت و توانایی شهر بر جذب سرمایه انسانی خلاق تأکید می‌کند (Rabbani, 2010: 161).

از دیدگاه خلاقیت منطقه‌ای، شهری می‌تواند ادامه حیات دهد که بتواند یکی از قابلیت‌های عمده خود و در اصل مزیت نسبی خود را پیدا کرده و آن را از طریق جذب افراد مرتبط با آن مزیت، توسعه دهد. یکی از چنین نمادهای پر قدرت در سطح امریکا، وال استریت در نیویورک است که محل متمرکز سرمایه در بازار بورس می‌باشد و دیگری هالیوود در لس آنجلس که نماد سینمای صنعتی است.

گاهی اوقات شهروندان می‌توانند شاهد رشد سریع یک شهر و حرکت به سوی پراکندگی شهری باشند که بسیاری از ویژگی‌های اصلی خود را در بین حومه‌های جدید از دست می‌دهند به گونه‌ای که هزینه‌های زندگی افزایش پیدا می‌کند. در این زمان مدیران شهری اقداماتی نظیر اجرای برنامه‌های مؤثر کاربری زمین، منطقه‌بندی و استفاده مجدد از زمین‌های رها شده در مرکز شهر، جهت رسیدگی به این مشکلات انجام می‌دهند (Florida, 2004: 25).

اما این برنامه‌ها به‌طور گسترده منجر به درهم آمیختگی و افزایش تراکم و گسترش عمودی شهرها به‌ویژه در مراکز شهری می‌شود و مراکز شهری حس مکانی خود را از دست می‌دهند (McCann, 2007: 188). هرچند این روند منجر به گسترش مراکز علمی، فناوری، نوآوری و نهایتاً گسترش سرمایه‌های انسانی خلاق می‌گردد، اما تا زمانی که این چنین توسعه‌ای بر مبنای نظری سنتی شکل بگیرد، پیامدهایی چون افزایش بیکاری، افزایش نابرابری فضایی در داخل شهر و بدتر شدن شکاف اجتماعی و اقتصادی را به دنبال دارند (Zimmerman, 2008: 230-242). در این راستا حرکت به سوی تحقق و ایجاد شهرهای خلاق راهکار اساسی برای حل این گونه بحران‌ها می‌باشد. در این گونه شهرها با تأکید بر نخبگان و متخصصین برنامه‌ریزی شهری، مدیریت شهری، شهرسازان و سایر علوم مربوطه، شهرها تبدیل به مکان جذاب برای مطالعه، محل کار و حفظ نخبگان شهر می‌گردد و با بهبود کیفیت دانشگاه‌ها و مراکز علمی، کیفیت کار، کیفیت زندگی، سطح تحمل و شیوه زندگی می‌توان در این مسیر حرکت کرد (Healey, 2004: 95). همچنین با به کارگیری این معیارها، ارتباط مستقیم بین امکانات و معیارهای شهری در جذب سرمایه‌های انسانی خلاق و سرمایه‌های اجتماعی در زمینه اقتصاد شهری به وجود می‌آید به گونه‌ای که با استفاده از این سرمایه‌های انسانی و اجتماعی خلاق، می‌توانیم رشد و توسعه شهری را پیش‌بینی کنیم (Higgins and Morgan, 2000: 119). «امروزه استعدادها، انگیزه‌ها، تمایلات، رؤیاها و خلاقیت شهروندان به تدریج جای مزیت‌های سنتی شهرها مانند موقعیت مکانی، منابع طبیعی و نزدیکی به بازارها را می‌گیرد. خلاقیت افرادی که در شهرها زندگی می‌کنند یا مدیریت شهری را بر عهده دارند، متضمن موفقیت آن شهر در دنیای آینده است» (Shayabiyani & Rahgozar, 2011: 67).

حرکت به سمت ایجاد و تحقق شهر خلاق به دلایل جایگاه شهر به‌عنوان محل شکل‌گیری بسترهای جامعه دانایی، اهمیت و محور بودن شهرها در توسعه اقتصادی (اقتصاد دانایی)، جایگاه و اهمیت شهر به‌عنوان یکی از الزامات اساسی تشکیل خوشه‌های علم و فناوری و نقش و جایگاه شهرها در جذب، استفاده و حفظ سرمایه‌های انسانی خلاق (طبقه خلاق) بسیار ضروری و مهم است (Rabbani & et. al., 2010: 160). شهر خلاق منزلی برای خلاقیت

های هنری، نوآوری‌های علمی و تکنولوژیکی و صدای رسای فرهنگ‌های رو به رشد است. شهری که همه پتانسیل های خلاق خود را جامه عمل می‌پوشاند و پرچم دار فعالیت‌های فرهنگی و توسعه‌ای است (Rahimi & et. al, 2011: 12).

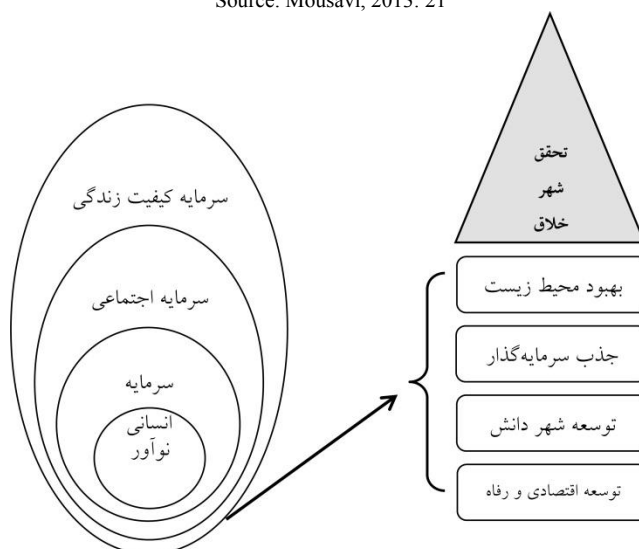
۳- ارکان تشکیل‌دهنده و شاخص‌های اصلی شهر خلاق

ریچارد فلوریدا معتقد بود خلاقیت و نوآوری با هم به‌عنوان عناصر کلی حرکت شهرها به سمت موفقیت هستند (Harvey, 2012: 528). به گونه‌ای که این نوآوری‌های فن‌شناختی منجر به دگرگونی شهرها و افزایش سرمایه‌گذاری در آنها می‌شوند (Mousavi, Saeidabadi & Fahr, 2009: 43). در این حرکت به سمت تحقق شهر خلاق، مدیریت شهری نقش کلیدی را بر عهده دارد. مدیریت شهری با اهدافی چون شهر برای مردم، برخورداری اقتصادی، شهر دانش، شهر اکولوژیک، شهر متصل، شهر پیش رو و استفاده بهینه از منابع منجر به ارتقای کیفیت زندگی و زیست پذیری شهر کمک خواهد کرد (khansefid, 2011: 92-94).

جدول ۱- معیارهای تحقق شهر خلاق

تعداد فرهیختگان و هنرمندان، تعداد دانشجویان، شاغلان دارای تحصیلات عالی، مهاجرین وارد شده دارای تحصیلات عالی، میزان تراکم جمعیت	سرمایه انسانی خلاق
تعداد واحدهای تحقیق و توسعه، تعداد محققان واحدهای تحقیق و توسعه، تعداد اختراعات، تعداد پارک‌ها و مراکز رشد علم و فناوری، تعداد خوشه‌های صنعتی، فعالیت‌های تحقیق و توسعه	نوآوری
مشارکت اجتماعی، علاقه فراوان به جامعه، اعتماد اجتماعی، تعاون و همیاری، شرکت در شبکه روابط اجتماعی	سرمایه اجتماعی
فرهنگ و گردشگری، اوقات فراغت، وضعیت زیست محیطی، وضعیت اقتصادی، وضعیت کالبدی	کیفیت زندگی

Source: Mousavi, 2013: 21

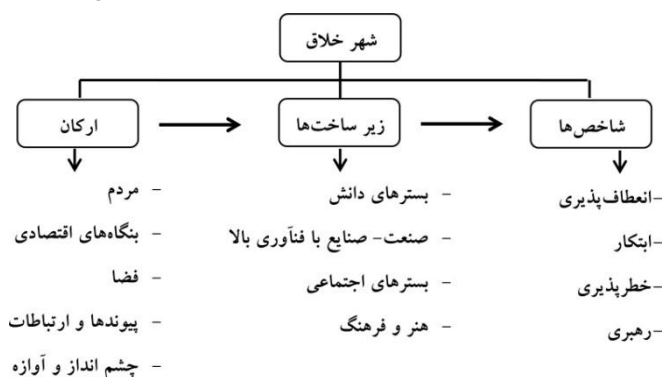

شکل ۲- نقش طبقه خلاق در تحقق شهر خلاق

Source: Mousavi, 2013: 26

در تجزیه و تحلیل خلاقیت‌های شهری چهار اصل و شاخص مهم؛ انعطاف‌پذیری، ابتکار، خطرپذیری و رهبری به‌عنوان ارکان حقیقی شهر خلاق مورد توجه قرار می‌گیرد (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهرداری تهران، ۱۳۹۲: ۳۱). محمدی ارکان شهر خلاق را در پنج رکن: ۱- مردم ۲- بنگاه‌های اقتصادی ۳- فضاها ۴- پیوندها و ارتباطات

۵- چشم‌اندازها (۱۳۸۹: ۱۷). که توجه به این ارکان برای ایجاد و توسعه شهرهای خلاق در آینده حیاتی است. نمودار شماره یک، شاخص‌ها، زیرساخت‌ها و ارکان یک شهر خلاق را نمایش می‌دهد.

نمودار ۱- چارچوب شکل‌گیری شهر خلاق

(مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهرداری تهران، ۱۳۹۲: ۳۱)

۴-۷- راهبردهای شهر خلاق

محمدی و مجیدفر (۱۳۸۹) معتقدند که برای ایجاد و توسعه شهرهای خلاق باید ارکان شهرهای خلاق باید محمدی و مجیدفر (۱۳۸۹) معتقدند که برای ایجاد و توسعه شهرهای خلاق باید ارکان شهرهای خلاق باید راهبردهایی را به اجراء در آورد که ضمن پشتیبانی از ارکان ذکر شده، شهر را به سوی یک آینده خلاق سوق دهند (ص ۱۶). راهبردهای شهر خلاق در جدول شماره ... به تفکیک ارکان اصلی یک شهر خلاق خلاصه گردیده است.

جدول شماره ۲- راهبردهای شهر خلاق به تفکیک ارکان اصلی یک شهر خلاق

ارکان شهر خلاق	راهبردها
مردم	- توسعه ظرفیت خلاقیت در کلیه سطوح آموزش عمومی
	- سرمایه‌گذاری در برنامه‌ریزی اجتماعی خلاقیت
	- پشتیبانی از برنامه‌های خلاق در آموزش عالی
	- برنامه‌ریزی فعالیت‌ها و رخداد‌های فرهنگی، هنری و تاریخی
	- راهبردهای جذب و نگهداری استعدادها
بنگاه‌های اقتصادی	- فراهم نمودن شرایطی که برای بنگاه‌های اقتصادی بصورتی که این بنگاه‌ها بتوانند ریسک‌ها را بپذیرند.
	- افزایش حمایت از بخش‌هایی که مورد توجه بین‌المللی هستند.
	- الهام‌بخشی و تشویق کلیه بنگاه‌ها و کارآفرینان در تمام بخش‌های اقتصادی برای اینکه خلاقانه فکر کنند.
	- توسعه و بهبود آموزش مربیگری در زمینه مهارت‌های کسب و کار
	- پشتیبانی از کارآفرینی خلاقانه
	- توسعه مراکز شرد (انکوباتورها)
	- حمایت از خوشه‌ها یا بخش‌های خلاق
	- حمایت از محصولات خلاق
	- توسعه ظرفیت‌های خلاقیت در سایر صنایع
	- حمایت تخصصی از کسب و کارهای خلاق
	- ایجاد مراکز همگرایی افراد خلاق
فضاهای شهری	- ایجاد فضاهای با ثبات و مطمئن برای هنرمندان
	- ایجاد و بهبود فضاهای خلاقانه شهری

ایجاد یک بدنه رهبری برای شهر خلاق	پیوند و ارتباطات
تقویت واسطه‌ای ارتباطی برای پیوند فعالیت‌های خلاقانه	
فعلی شهر	
شبکه‌سازی	
افزایش توجه به خلاقیت در ساختارهای موجود	چشم‌انداز و آوازه شهر
ایجاد مکانیسم‌های تأمین منابع مالی برای پروژه‌های خلاقانه	
تجلیل از پیشرفت‌های خلاقانه	
توسعه فرهنگ خطرپذیری	
توسعه حمایت چند سطحی سیاسی برای فعالیت‌های خلاقانه	شهر
پیشبرد وفاق اجتماعی	
بازاریابی، ترفیعات و پیام‌رسانی	

Source: Maharati & Jalali: 2010: 7

– شرایط لازم برای شهر خلاق

نکته مهم در مورد خلاقیت آن است که خلاقیت از طریق کار ی‌دی حاصل نمی‌شود، بلکه لوازم و شرایط خاصی را می‌طلبد. پس وهم و خیال است که فکر کنیم کسی می‌تواند خلاقیت یا ساخت و شکل‌دهی یک شهر دانش‌محور را تحمیل کند. از این رو تا وقتی این شرایط در شهری وجود نداشته باشد نمی‌تواند به شهر خلاق تبدیل شود. این شرایط عبارت‌اند از: تمرکز، تنوع، تحرک (Hoseinabadi, 2010: 31) که مختصراً هر کدام از این شرایط توضیح داده می‌شود.

۱- تمرکز

خلاقیت شهری در وهله اول به حضور تعداد قابل توجه جمعیت در یک مکان معین بستگی دارد. «تمرکز جمعیت» گستره وسیعی از روابط انسانی را به وجود می‌آورد که از این طریق حجم زیادی از افکار و اطلاعات گوناگون مبادله می‌شود. تمرکز از نظر اقتصاددانان موجب صرفه‌های اقتصادی می‌شود. ولی ما که به هدف خلاقیت، دانش و نوآوری در جامعه انسانی توجه می‌کنیم، معتقدیم که هیچ شهری خلاق نمی‌شود مگر اینکه جمعیتش خلاق باشند. شهری که جمعیت زیادی را در خود جای داده است، شانس بیشتری را برای تولید عقاید خلاق دارد ولی این به معنای آن نیست که مختصراً شرط خلاقیت است (Ibid). تمرکز تنها افزایش تعداد مردم نیست بلکه بیشتر شدن تعاملات آن‌هاست. تمرکز جمعیت بیشتر مردم در مکان مشخص منجر به ملاقات‌های مکرر و ارتباطات میان افراد و در نتیجه تولید ایده‌های جدید می‌شود (Hospers, 2003: 149).

۲- تنوع

دومین عاملی که موجب برانگیختن خلاقیت شهری می‌شود عامل «تنوع» است. در بحث خلاقیت شهری، تنوع نه تنها در شهروندان، دانش، مهارت‌ها و فعالیت‌هایشان، بلکه در پروژه‌های شهری مانند طرح‌های ساختمانی نیز در نظر گرفته می‌شود. از نظر «جین جیکبز» روزنامه‌نگار آمریکایی، یک شهر با جمعیت متنوع (خانواده‌ها، کارآفرینان، هنرمندان، مهاجرین، سالمندان، دانشجویان و...) می‌تواند با دسترسی به این حجم زیاد و متنوع اطلاعات و مهارت‌ها، سود کند. در شهری با این ماهیت، همه گونه فرصت مناسب برای شهروندان به منظور تعامل اجتماعی با هم، مبادله

اطلاعات، دستیابی به عقاید تازه و نوآوری‌ها وجود دارد تنوع ساکنین محلی تعاملات بیشتری را بر می‌انگیزد که خود ایده‌های جدیدی را تولید می‌کند (Songmei, 2005: 19).

جیکبز به لزوم تنوع شهری تأکید دارد و آن را نه تنها از دیدگاه اجتماعی مهم می‌داند بلکه زیربنای اقتصاد شهری محسوب می‌کند. ایشان تأکید دارد که در یک محدوده با تنوعی از مصرف‌کنندگان و متصدیان، صاحبان مشاغل می‌توانند در امکانات یکدیگر شریک شوند و از منفعت ناشی از تنوع دسترسی، دانش، توانایی علمی و مهارت‌ها بهره‌گیرند. بنابراین جین جیکبز خلاقیت را به‌عنوان عامل پایدار گشته از تنوع شهری رشد یافته از بستر تاریخ می‌داند (Ghahremani, 2003: 67). به‌طور خلاصه، تنوع به پویایی و زندگی شهری پر رونق می‌انجامد. اخیراً عقاید وی به‌صورت تجربی مورد آزمون قرار گرفته و صحت آن‌ها اثبات شده است. یکی از نتایج مهم این مطالعات آن است که عملاً نواحی شهری دارای تنوع در ایالات متحده و اروپا، نسبت به شهرهای همگن (از نظر اقتصادی، اجتماعی و فضایی) نرخ رشد بالاتری را نشان می‌دهند (Hospers, 2003: 150).

۳- پویایی و تحرک

تمرکز و تنوع در یک مکان مشخص برای ایجاد شهر خلاق ضروری است اما کافی نیست. برخی شهرها این دو شرط را دارند، ولی هنوز شهر خلاق نیستند. اگر به گذشته برگردیم، در می‌یابیم که دوره بحران، مجادله و آشفتگی، شهرها بیشترین خلاقیت را از خود نشان می‌دهند. برخی این پویایی و تحرک را به‌عنوان موقعیتی فوق‌العاده برای خلاقیت شهری قلمداد می‌کنند. اساس این عامل بنیادین نوسانات کوچکی است که می‌تواند تغییرات متعددی ایجاد کند. در واقع ناپایداری باعث می‌شود شهر خود را در موقعیت حساس ببیند و خواه و ناخواه به سمت خلاقیت تهییج شود.

- سابقه شهرهای خلاق در جهان

در جستجوی سابقه شهرهای کشورمان، اسنادی مربوط به نامه‌ی کمیسیون ملی یونسکو به استانداری فارس را می‌توان مشاهده کرد که در آن درخواست شده، مقدمات معرفی شیراز به سازمان علمی، آموزشی و فرهنگی سازمان ملل (یونسکو) فراهم شود. در صورت عملی شدن این موضوع شیراز نخستین شهر ایران در مجموعه شهرهای خلاق یونسکو می‌شود. برای ثبت نهایی کلانشهر شیراز در بخش ادبیات شهرهای خلاق یونسکو، لازم است ضوابط ویژه‌ای از جمله امکان برگزاری برنامه‌های هنری و جشنواره‌های ادبی، انتشارات فعال، واحدهای ادبیات در دانشگاه، کتابخانه و فروشگاه‌های مهم کتاب برپا شود. «ادینبرگ» انگلستان نخستین شهری است که در مجموعه شهرهای ادبیات خلاق یونسکو ثبت شده است. یونسکو، برنامه شهرهای خلاق را با هدف ایجاد شبکه‌ای به هم پیوسته از شهرهایی که در هفت موضوع ادبیات، سینما، موسیقی، هنرهای مردمی، طراحی شهری، غذایی و هنرهای رسانه‌ای فعال و تاثیرگذار هستند، اجرا می‌کند.

یونسکو شبکه شهرهای خلاق را در اکتبر سال ۲۰۰۴ میلادی در یک صد و هفتادمین مجمع عمومی فعال کرد. هدف آن، کمک به بازیابی و توسعه پتانسیل‌های اقتصادی- اجتماعی و خلاق صنایع فرهنگی شهرهای مختلف جهان که بوسیله هنرمندان محلی صورت می‌گرفت، می‌باشد. این شبکه شهری متشکل از هفت زمینه شامل؛ ۱-

ادبیات ۲- سینما ۳- موسیقی ۴- مهارت و هنر فولکور (هنرها و صنایع دستی) ۵- طراحی ۶- هنرهای رسانه‌ای (توسعه فرهنگی و صنایع خلاق) و ۷- تغذیه. بوده و هر شهر با توجه انرژی و ظرفیتی که به صنعت خلاقانه خاص اختصاص می‌دهد، اولویت خود را انتخاب می‌کند (UNESCO, 2007).

تاکنون «برلین» آلمان و «بونس آیرس» به‌عنوان شهرهای خلاق در زمینه طراحی، «ادینبورگ» انگلستان در سال ۲۰۰۴، «ملبورن» استرالیا در سال ۲۰۰۸، «دوبلین» ایرلند در سال ۲۰۱۰ و «ریکجاویک» ایسلند به‌عنوان شهرهای خلاق در زمینه ادبی و شهرهای «سویل» اسپانیا و «بولونیا» ایتالیا در سال ۲۰۰۶، «گلاسگو» بریتانیا در سال ۲۰۰۸ و شهر «گنت» بلژیک در سال ۲۰۰۹ به‌عنوان شهرهای خلاق یونسکو در زمینه موسیقی تعیین شدند. ضمناً شهرهای «سانتافه» مکزیک، «آسوان» مصر، «کانازاوی» ژاپن و شهر «هانگزو» چین به‌عنوان شهرهای خلاق یونسکو در زمینه هنرهای مردمی «فولکلور» و صنایع دستی معرفی شدند. همچنین شهر «پوپایان» کلمبیا در سال ۲۰۰۵ نخستین شهر خوراکی‌شناسی یونسکو شناخته شده است و شهرهای «چنگدو» چین و «استراساند» سوئد به‌عنوان دومین و سومین شهرهای خلاق در سال ۲۰۱۰ به‌عنوان شهر اغذیه در فهرست شهرهای خلاق یونسکو ثبت شده‌اند (UNESCO, 2015) و (Rafeiiian, 2009: 16). براساس تعریف یونسکو، شهر خلاق شهری است که از نوآوری‌ها و توانمندی‌های شهروندان در توسعه پایدار شهری استفاده کند و تفکر خلاق ساکنان، همگام و هماهنگ با مدیریت شهری حرکت کند.

- نتیجه‌گیری

هدف اصلی از انجام این تحقیق، فراهم نمودن شرایط لازم برای شهرهای ایران به خصوص کلانشهرها می‌باشد تا با برداشتن گام‌های لازم خود را تبدیل به شهر خلاق نمایند. به عبارت دیگر این تحقیق به دنبال پاسخگویی به این سؤال‌ها بود که مفهوم شهر خلاق چیست؟ شهرهای خلاق چه ویژگی‌ها و ابعادی دارند؟ ارکان یک شهر خلاق کدام‌اند؟ چه شرایطی برای بروز این چنین شهرهایی لازم است؟ بیان نمودن راهبردهای یک شهر خلاق؟ چه بسترها و زمینه‌هایی در شکل‌گیری رویکرد شهر خلاق مؤثر بوده است؟ آیا کلانشهر تبریز ظرفیت و شرایط لازم برای تبدیل شدن به یک شهر خلاق را خواهد داشت یا نه؟

با بررسی و تحلیلی که در این مقاله صورت گرفت، ضمن شناسایی ارکان و شرایط شهرهای خلاق، ارتباط منطقی و تئوریک بین این قبیل شهرها برقرار گردید. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که شهر خلاق با تکیه بر مردم و بنگاه‌های اقتصادی به‌عنوان ارکان اصلی خود و از سوی دیگر، از طریق تنوع جمعیت باعث تقویت خلاقیت می‌شود که یکی از صفات مشخص و مهم کارآفرینان است و نقش کلیدی و اساسی در رشد و توسعه اقتصاد دارد. لذا به مسئولین و دست‌اندرکاران شهرها توصیه می‌گردد تا ضمن توجه به این مهم، زمینه‌ساز رشد افرادی را فراهم سازند تا ضمن ایجاد مزیت رقابتی در بین سایر شهرها به لحاظ جذب منابع انسانی، شاهد پویایی محیط با حضور افراد کارآفرین باشند و این محقق نخواهد بود مگر با فراهم نمودن شرایط لازم برای تبدیل این شهرها به شهری خلاق که در آن افراد خلاق و کارآفرین پرورش پیدا نمایند.

در این راستا، کلانشهر تبریز (به‌عنوان محدوده مورد مطالعه) نقش و جایگاه ویژه‌ای در عرصه ملی و بعضاً بین‌المللی ایفا می‌نماید و سهم عمده‌ای در بروز فعالیت‌های نوآرانه و عرصه اقتصاد خلاق دارد، طوری که در سطح کشور از

آن به‌عنوان شهر اولین‌ها یاد می‌شود. همچنین وجود سابقه تاریخی، فرهنگی، هنری، ظرفیت‌های مذهبی، جاذبه‌های فرهنگی و صنایع خلاق، دارا بودن پتانسیل‌های بالقوه فرهنگی، تاریخی، هنری، ایجاد فضای دانشی - فرهنگی و صنعتی در کلانشهر تبریز، زادگاه ادیبان و عارفان و قهرمانان ملی کشور، انجام فعالیت صنایع دستی از جمله فرش بافی، گلیم‌بافی و...، فعال بودن صنعت چرم و خشکبار و مطرح شدن آن در سطوح بین‌المللی، وجود دانشگاه‌های سراسری و آزاد و فعالیت قطب‌های علمی برتر کشور در دانشگاه‌های مذکور، وجود افراد خلاق و کارآفرین (در سطوح منطقه‌ای و ملی)، توسعه و پیشرفت در زمینه‌های صنعتی، کشاورزی و فن‌آوری‌های نو، وجود پتانسیل‌های گردشگری-تفریحی، توسعه مناطق آزاد جهت بروز فعالیت‌های اقتصادی و صنعتی و جذب بنگاه‌های مختلف اقتصادی نوظهور و الگوهای فرهنگی که از دیرباز به‌عنوان شهری پیشرو در صنعت فرهنگی، هنری و ادبی خود را در عرصه ملی و بین‌المللی مطرح نموده است، خود منجر به ظهور طبقه‌ای جدید در شهر تحت عنوان "طبقه خلاق" می‌شود که این طبقه بنا بر تئوری‌های پایه فلوریدا و لندری نیازمند فضایی جدید و خلاقانه در شهر می‌باشند. با این اوصاف، کلانشهر تبریز پتانسیل تبدیل شدن به یک شهر خلاق را دارد.

- پیشنهادات

- هویت قدیمی و غنی شهر تبریز به لحاظ فرهنگی و تاریخی، امکان بالقوه‌ای برای این شهر جهت جذب توریست در حوزه‌های فرهنگی، هنری و ادبی می‌باشد. لذا برگزاری فستیوال‌های فصلی در این خصوص می‌تواند قدم مثبتی برای مطرح شدن در سطوح بین‌المللی و ایجاد یک شهر خلاق باشد.
- توسعه زیرساخت‌های هنری و فرهنگی به‌عنوان راهبرد اصلی شهرها برای تبدیل شدن به شهر خلاق در کلانشهر تبریز بویژه مناطق ۸، ۱۰، ۴، ۳، ۲ و ۱ شهرداری تبریز.
- منافع مستقیم اقتصادی از طریق هنر و فرهنگ موجب رشد و انگیزش فرهنگ، هنر و اجتماع می‌شود. بنابراین اقدامات لازم برای پیشبرد فعالیت‌های تئاتر، سینما، نمایش، گالری آثار هنری، موزه‌ها، جشنواره‌های موسیقی و... از طرف مدیران استانی و مسئولان شهری به کار گرفته شود.
- ایجاد فضاهایی مانند کارگاه‌های هنری، تأسیسات مرتبط با صنایع دستی و هنرهای محلی از جمله موزه‌ها، فروشگاه‌های صنایع دستی، خیریه‌های هنرهای محلی و... برای فراهم کردن زمینه بروز خلاقیت شهروندان بویژه کودکان، نوجوانان و جوانان و ایجاد امکان برقراری ارتباط آن‌ها با متخصصان حرفه‌ای در حیطه‌های مختلف در فضاهای عمومی و چند منظوره شهری (مثل میادین و پیاده‌راه‌های داخل شهر).
- حمایت از صنایع دستی و هنرهای بومی - محلی و افزایش فعالیت‌های مرتبط جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی و صنایع خلاق و بهره‌برداری از منابع موجود و فرهنگی در سطح شهر و ارتقای این صنایع از طریق برگزاری دوره‌ای جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، خیریه‌ها، بازارها و...
- برگزاری جشنواره‌ها، کارگاه‌ها و نمایشگاه‌ها برای گروه‌های مختلف سنی و خانواده‌ها و ایجاد خانه‌های کارآفرین در زمینه فرهنگ، هنر و صنعت برای حمایت از طرح‌های خلاقانه در سطح شهر.
- برگزاری مراسم محلی برای بالا بردن تعلق اجتماعی شهروندان و ایجاد فضایی برای مشارکت شهروندان.

- تقویت و استحکام بخشی نهادها، تشکل‌ها، تعاونی‌ها، گروه‌ها و سازمان‌های مدنی جهت افزایش سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان خلاق در اداره امور شهر و بهبود چرخه اقتصادی.
- تأمین فضاهای مناسب برای انجام امور مرتبط با خلاقیت شهری و تدوین برنامه برای ایجاد، تشویق و تقویت این امور در ساعات مختلف شبانه‌روز.
- تغییر رویکرد مدیریت شهری نسبت به توان‌های موجود در میان گروه‌های مختلف سنی و مهارتی شهروندان، افزون بر جلب مشارکت نخبگان علمی، شهروندان خلاق و حمایت از افراد، گروه‌ها و نهادهایی که دارای خلاقیت‌هایی در راستای حل مسائل شهری و ارتقای کیفیت محیط شهر.
- به رسمیت شناختن تنوع آراء و علایق در شهر از طرف مدیران و سیاست‌گذاران شهری بصورت عملی و استفاده از مدیران شهری با تفکر خلاق مهندسی در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری جهت آزادسازی ظرفیت‌های نهفته در محیط و خلاقیت بخشیدن به محیط شهری.
- حفاظت و نگهداری از مجموعه‌های هنری و فرهنگی که علاوه بر زمینه‌نمایی، بقای آن‌ها به‌عنوان میراث شهری را برای نسل‌های بعدی، بازدیدکنندگان و گردشگران فراهم می‌کند. مانند؛ مجسمه‌ها، بناهای یادبود، عناصر شاخص هنری در فضاهای شهری و آثار هنری مرتبط با شهر.
- پرورش و گسترش بیشتر کارآفرینان و افراد محلی خلاق و مدیریت اختراعات و ایده‌های شهروندان ضمن حمایت و بازاریابی محصولات منحصربه‌فرد آن‌ها در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی از طریق دولتی و بخش خصوصی.
- تلاش برای تأمین شرایط و عضویت در شبکه شهرهای خلاق سازمان یونسکو جهت توسعه بین‌المللی کلانشهر تبریز و استفاده از تجارب سایر شهرهای خلاق جهان.
- تشکیل انجمن‌های نخبگان و اتاق‌های فکر نخبگان مدیریت شهر، اختصاص مکان‌هایی به طبقه خلاق جامعه و قرار دادن امکانات و تسهیلات لازم در اختیار آن‌ها.
- ایجاد فرصت لازم برای طراحان محلی و شهرسازان بومی جهت بهره‌گرفتن از مصالح بومی و شرایط طبیعی، تغییر شیوه زندگی شهری با خلق فضاهای عمومی جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی
- دعوت از معماران، طراحان و مهندسان شهرساز برتر سراسر کشور و جهان با هدف ارتقاء طراحی‌ها و آشنایی از تکنولوژی‌ها پیشرفته در طراحی شهری از جمله عروسک‌های مکانیکی و...

References

- A Creative city Task Force (CCTF), A Creative city Task Force Report: London (CANADA).
- Afrakhteh, H. (2004). Evaluation of the role of cities in regional development (case study: Sistan and Baluchistan Province). Journal of Geographical Research. No. 50. [In Persian].
- Allen, J Scott, 2006: Creative Cities: Conceptual Issues Andpolicy Questions” University of California, Los Angeles.
- Amkachi, H. (2004). The role of intermediate cities in the framework of national development. Iranian Urbanization Research Center. [In Persian].
- Arjmand Nia, A. (1989). The role of intermediate cities in the settlement system of population. Journal of Political and Economic Information. Year 3. No. 7. [In Persian].
- BeigBabaei, B. (2010). Cities and urban planning. Malekan: Islamic Azad University Press. [In Persian].

- Cooke, P. and Lazzeretti, L. (2008) *Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development*, Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar
- Donegan, M, and N. Lowe, . (2008). Inequality in the Creative City: Is There Still a Place for “Old-Fashioned” “Institutions? *Economic Development Quarterly*, Vol. 22 No. 1, February 2008. p46.
- Evans, G. (2009), “Creative Cities, Creative Spaces and Urban Policy”, *Urban Studies*, 46(5&6).
- Fanni, Z. (2003). *Small cities, another approach in regional development*. Tehran: Municipalities Publication. [In Persian].
- Florida R L, Kennedy M, (1988) "Venture capital, high technology and regional development" *Regional Studies* 22 33-48.
- Florida, R (2002), the economic geography of talent. *Annals of the Associations of American Geographers* 92(4), 743–755.
- Florida, R. L. (2004), *Cities and the creative class*, London: Rutledge
- Hanson, J. L. (1969). *An introduction to applied economics*: Macdonald & Evans.
- Harvey, David and Harriet, Hawkins, Nicola. Thomas, (2012), *thinking creative clusters beyond the city: People, places and networks*, *geo forum*, 43, 529-539, .
- Healey, P. (2004), “Creativity and Urban Governance”, *Policy Studies*, 25(2), pp. 87- 02
- Hekmat Nia, H. and Mousavi, M. (2006). *Applying GIS with emphasis on urban and regional planning*. Tehran: Elm Novin. [In Persian].
- Higgins, M. and Morgan, J. (2000) “The Role of Creativity in Planning: The ‘Creative Practitioner’”, *Planning Practice and Research*, 15(1/2).
- Hosseinzadeh Dalir, K. (2007). *Regional planning*. Year 6. Tehran: SAMT. [In Persian].
- Hosseinzadeh Dalir, K. (2014). *A survey on the thoughts and plans of urban development*. Tehran: Forouzesh Publication. [In Persian].
- Hospers, G-J, R. van Dalm. (2005). "How to create a creative city? The viewpoints of Richard Florida and Jane Jacobs". *Foresight*. Vol. 7 Iss: 4. p10.
- Hospers, G. J. (2003). *Creative cities, breeding places in the knowledge economy*, *knowledge, technology & policy*. 143-162.
- Landry, Ch. (2000). *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*, Comedia/Earthscan, London.
- Landry, Charles (2008), *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators*, 2nd. Edition. Near Stroud: Comedian
- Mal-soon, M. (1990). *Growth of small and intermediate cities in Korea, 1975-1980*. *Korea journal of population and development*. (Volume 19). [In Persian].
- Masoumi Eshkavari, S. H. (2006). *Principles and fundamentals of Regional Planning*, Third Edition. Payam Noor University Publication. [In Persian].
- Mathur, O. M. (1982). *Small cities and national development UNCRD*, Nagoya, Japan.
- McCann, Eugene J (2007), *Inequality and politics in the creative city-region: Questions of livability and state strategy*. *International Journal of Urban and Regional Research* 31(1), 188–196.
- Mcgranhn, David and wojan, Timothy (2007), *recasting the creative class to Examine Growth proesses in Rural and urban counties*, *Regional studies*, vol41, 2, 197-216.
- Medeiros N. (2005). *Planning for creativity: the case study of Winnipeg’s Exchange District*, master degree project, faculty of environmental design.
- Mohammadzadeh Titkanlou, H. (2001). "Medium and urban cities of the world", *Journal of Urban Management*, No. 5. [In Persian].
- Movahhed, A. and Masoudi Rad, M. (2009). *Investigating the role and function of medium-sized cities in developing regional economies (case study: Boroujerd City)*. *Geography and Regional Development*, No. XII. [In Persian].
- Musterd, S. (2010). *The Creative Cultural Knowledge City, Some Conditions*. Paper presented at the University of Kaiserslautern, 2002. p2.
- Musterd, S. (2010). *The Creative Cultural Knowledge City, Some Conditions*. Paper presented at the University of Kaiserslautern, 2002. p2.
- Nazarian, A. (1995). *Urban geography in Iran*. Tehran: Payam Noor University Publication. [In Persian].

- Pratt, A. (2008). Creative cities: the cultural industries and the creative class, *Geografiska annar: Series B-Human geography*, 90(2). p4.
- Rahnema, M. (1994). Levelling urban systems and regional development. *Geographical Research Journal*. No. 32. [In Persian].
- Rondinelli, D. A. (1985). *Applied methods of regional analysis*: Westview. [In Persian].
- Shia, E. (2001). *An introduction to urban planning*. Tehran: Science and Industry University of Iran. [In Persian].
- Sasaki, M. (2008), *Developing Creative Cities Through Networking*. *Policy Science* Vol. 15 No. 3. p54.
- Sasaki, Masayuki, (2008, *Developing creative cities through networking*, mar3-15.
- Statistical Centre of Iran. (2006). *The results of census of years from 1966-2006*. [In Persian].
- Taghavaei, M., Varesi, H. R. and Sheikhi, H. (2008). Analysing the status and role of the intermediate city of Hamadan in regional development. *Journal of Regional Development and Geography*. No. 11. [In Persian].
- Zanjani, H. (2003). *Directory of cities*. Urban Research Centre, Tehran. [In Persian].
- Zebardast, E. (2004). *Urban size*. Centre for Architecture and Urban Studies, Ministry of Housing and Urban Development. [In Persian].
- Ziari, K. (2004). *Principles and methods Regional Planning*. Third Edition, published by the University of Yazd. [In Persian].
- Ziari, K. and Allah Aghdam, T. (2007). The central City of Khoy in West Azerbaijan province spatial development. *Geographical Research*. No. 63. [In Persian].
- Ziari, K., Mahdinejad, H. and Parhiz, F. (2009). *Principles and techniques of urban planning*. Chahbahar: Chahbahar International University. [In Persian].